

Культура козацької доби (XVII-XVIII ст.)

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНИЙ ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД «ПРИАЗОВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ТЕХНІЧНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ»
ГУМАНІТАРНИЙ ФАКУЛЬТЕТ
КАФЕДРА УКРАЇНОЗНАВСТВА

О.В. Сараєва

*Історія української культури
(мультимедійний навчальний посібник)*

Маріуполь, 2014

Укладач: канд. іст. наук, старший викладач кафедри українознавства *О.В. Сараєва*

Історія української культури. Навчальний посібник / Уклад. О.В. Сараєва.- Маріуполь: ДВНЗ «ПДТУ», 2014. – 600 с.

Навчальний посібник розкриває основні етапи, явища, процеси історії української культури з найдавніших часів до сьогодення. З урахуванням новітньої літератури висвітлено проблемні питання історичного розвитку української культури. Посібник містить структурно-логічні схеми, ілюстрації, карти, список рекомендованої літератури.

Може використовуватись студентами і викладачами вищих навчальних закладів, а також усіма, хто прагне пізнати найважливіші віхи розвитку української культури.

ПЛАН

1. Історичні умови розвитку української культури козацької доби
2. Освіта та наука
3. Література
4. Архітектура
5. Образотворче мистецтво

Історичні умови розвитку української культури козацької доби

- На культуру цього періоду вплинули історичні події, що відбувалися на українських землях:
 - діяльність козацтва;
 - Національно-визвольна війна під проводом Богдана Хмельницького;
 - розбудова козацької держави Гетьманщини;
 - Руїна;
 - ліквідація козацького устрою, зруйнування Запорозької Січі;

Ці події знайшли відображення у козацькому епосі (думах та історичних піснях), сприяли утвердженню козацького стилю в архітектурі, вплинули на розвиток живопису (наприклад, народна картина «Козак Мамай»).

Початкова освіта

- На території Гетьманщини діяло близько тисячі початкових шкіл.
- Освітою були охоплені всі верстви населення.
- Мандрівники говорили: *«всі уміють читати, навіть сироти»*.

Середня освіта

- Продовжити середню освіту можна було в колегіумах. На Україні діяли Чернігівський (1700 р.), Харківський (1726 р.) та Переяславський (1738 р.) колегіуми.

Наприкінці XVIII ст. в Російській імперії було запроваджено *головні* (для навчання дворянства) та *малі народні училища*. Навчання в них проводилося тільки російською мовою.

Вища освіта

- Вищим навчальним закладом в Україні була *Києво-Могилянська академія* (1701 р.).
- Багато її випускників продовжували освіту в європейських університетах.
- У 1636 р. Острозька академія тимчасово припинила своє існування.

Книгодрукування

- Діяли друкарні у Києві, Чернігові, Львові, Луцьку, Кременці, Почаєві.

- **У 1674 р.** в друкарні Києво-Печерської Лаври вийшов **«Синопис»** **Інокентія Гізеля**, який став першим підручником з історії України

- **Синопис** – короткий огляд без детальних подробиць певної галузі знань.

Наука

- Поширюються ідеї доби *Просвітництва*, сутність яких полягала в зацікавленні природою, пошуку шляхів її пізнання.
- Провідною наукою стає природознавство.
- Значного розвитку досягла *фізика*.
- *Феофан Прокопович* у промові «*Про заслуги й користь фізики*» закликав до вивчення природних явищ.

Феофан Прокопович

- Велика увага приділялася *математиці*.
В Києво-Могилянській академії були відкриті класи чистої математики (алгебри та геометрії) та змішаної математики (механіка, гідравліка, астрономія, оптика тощо).
- Розвивається філософія, медицина.
 - Багату наукову, літературну, філософську спадщину залишив *Ф. Прокопович* - професор, ректор Києво-Могилянської академії.

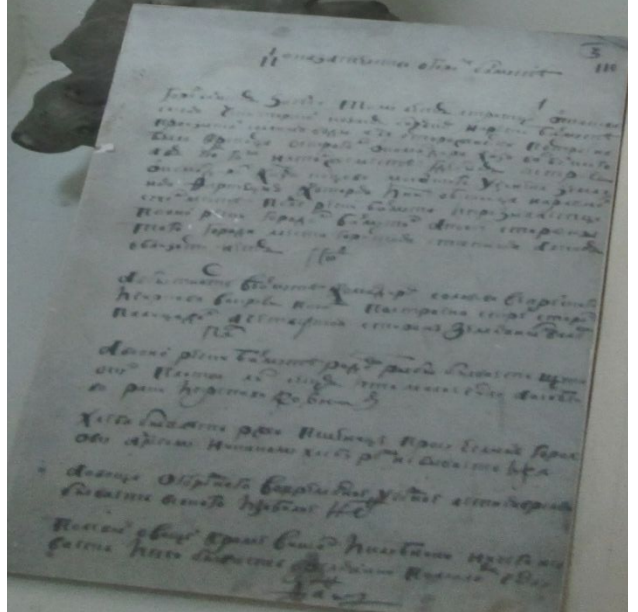
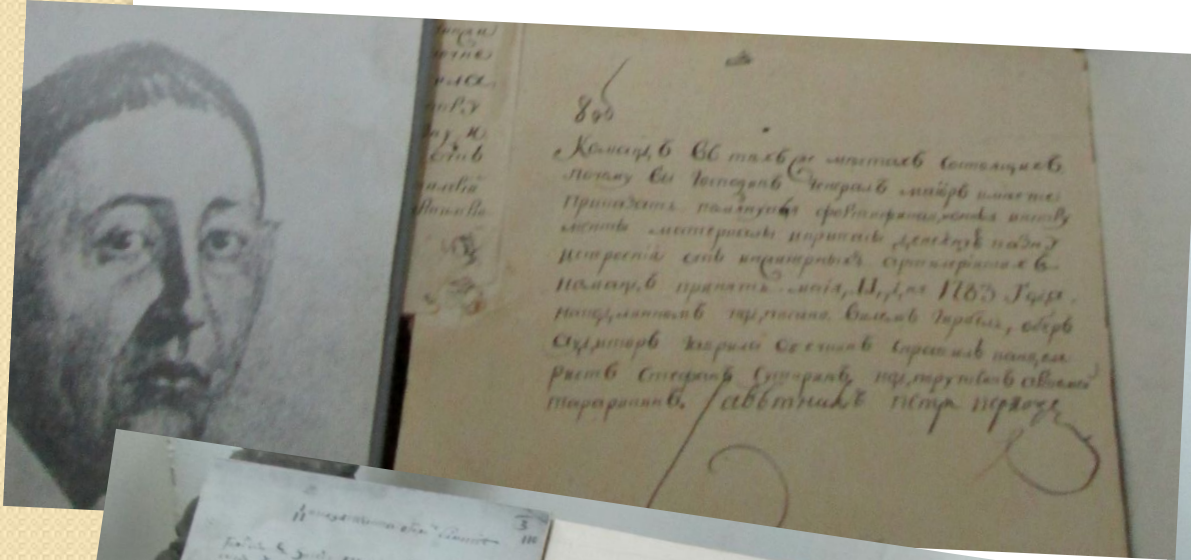
Наука

- Найвидатнішим філософом II половини XVIII ст. був *Григорій Сковорода*.
- Ідея його вчення стосується людського щастя і сенсу життя. Втілена вона в словах «*пізнай себе*», «*поглянь у себе*».
- *Головний твір - «Сад божественних пісень».*

- Вагомою роботою Сковороди є й праця **«Бджола і шершень»**. Цей бароковий твір є поєднанням алегорії і моралі. Так, героїня твору Бджола говорить: *«Але нам незрівнянно більша радість збирати мед, аніж його споживати. До сього ми народжені і будемо такі, доки не помremo. А без сього жити, навіть купаючись у меду, для нас найлютіша мука»*. Автор цими словами хотів сказати, що *«немає більшої радості, аніж жити за покликанням»*.

Сучасники зазначають: *«будучи останнім представником поезії українського бароко, він став предтечею нової української літератури, просякнувши її ідеями гуманізму та просвітництва...»*

Особисті речі Г. Сковороди (АДКМ)

Література бароко

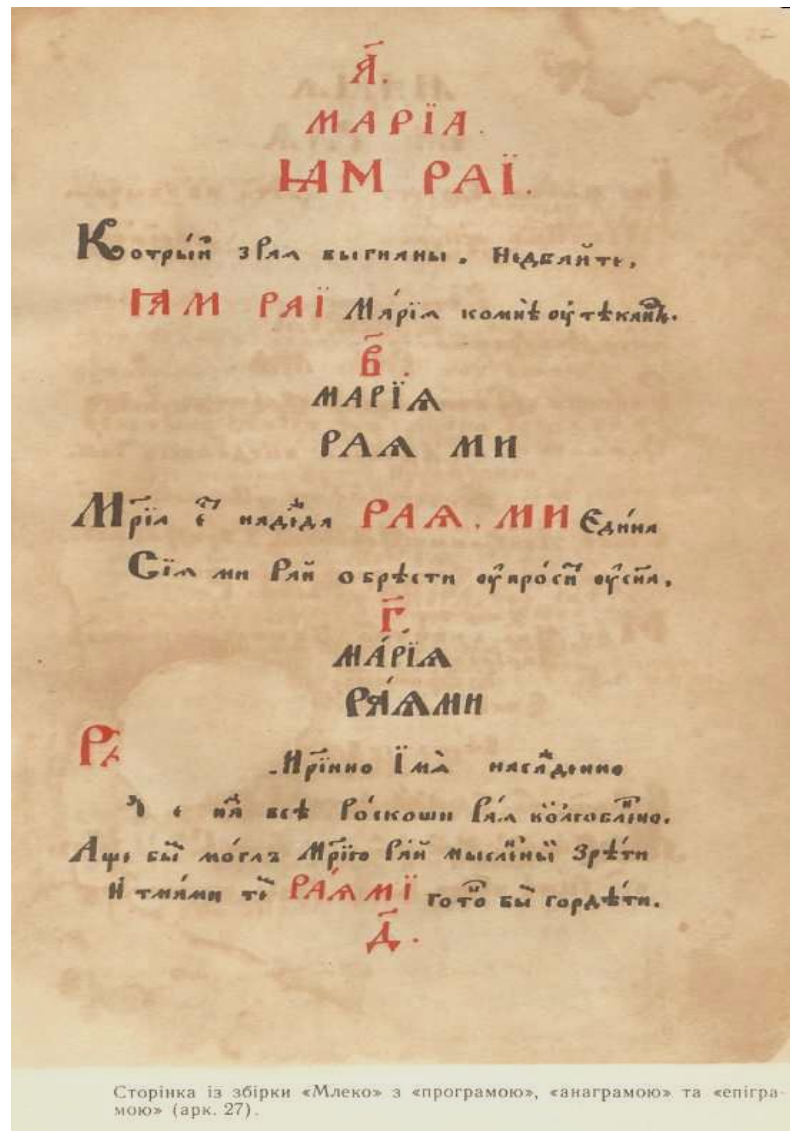
- За козацької доби розповсюдженою є література в стилі *бароко* (химерний, чудернацький).
- Для бароко характерна увага до форми. В літературі це виявилось в розмаїтті жанрів, побудові багатослівних речень, несподіваних порівнянь, навіть бароковому (пампезному) написанні літер (підписи гетьманів та канцеляристів).

- Прикладом літератури бароко є **творчість Івана Величковського**, який створив дві книги віршів – *«Зегар з полузегарком»* та *«Млеко»*.

- Вірші мали вигадливий характер і отримали назву *“курйозні вірші”*.
- Курйозні вірші є виявом мистецького стилю **бароко**

- *Розповсюдженими в цей період є також акровірши* – поетичні твори, в яких перші літери кожного рядка утворюють слово.
- *Фігурні вірші* – поетичні рядки утворюють певну фігуру.
- *Хроновірші* – кількість слів у рядку та кількість рядків дорівнює певному числу.

- *Вірші-раки*, що читалися однаково зліва направо й навпаки:
И ТÁМ ІСУС І [МАТ
И («Млеко»).
- *Вірші-лабіринти*.

ЛЯБИРИНТ:

І с у с М с у с І
 с у с М а М с у с
 у с М а р а М с у
 с М а р і р а М с
 М а р і я і р а М
 с М а р і р а М с
 у с М а р а М с у
 с у с М а М с у с
 І с у с М с у с І

Сей лабиринт починається от чотирох рогов, а кончить ся в посродку.

Полемічна література

● **Полемічна література** - це публіцистично-богословські твори, автори яких - діячі церкви - виступали на захист православ'я.

● **Видатним автором-полемістом був Лазар Баранович, який написав твір «Нова міра старої віри» (1676 р.).** Популярною була і робота

Йоанікія Галятовського «Ключ розуміння» (1655 р.).

Повчання

● *Повчання* -
церковні морально-
повчальні твори.
Видатним автором
повчань був
Данило Туптало,
який упорядкував
Життя святих в 4-
томній праці
«Четві мінеї»
(1689-1705 рр.).

Козацькі літописи

- Літописи писалися в козацькому середовищі та описували козацької історії.
 - Прикладами козацьких літописів були:
«Літопис Самовидця» (1702 р.) *Романа Ракушки-Романовського*;
 - *літопис гадяцького полковника Григорія Граб'янки* (1710 р.);
 - *козацький літопис канцеляриста Самійла Величка* (1720 р.), який супроводжувався портретами гетьманів та документами

Театр

- Театр існував у двох різновидах – шкільний і мандрівний.
- Найдавніша драма – *«Про Олексія, чоловіка Божого»* (1674 р.).
- У 1705 р. у Києві було поставлено історичну драму *Феофана Прокоповича «Володимир»*.

Музика

- З'являються нові жанри народної пісні:
думи – ліро-епічні твори XVI – XVII ст. на історико-героїчну та побутову тематику, що виконувалися речитативом у супроводі бандури, кобзи, ліри.

Музика

- *Артем Ведель* – диригент і музикант, автор хорових церковних оркестрів.
- *Максим Березовський* – академік-композитор, співак італійської оперної трупи, *автор опери «Демофонт»*.
- *Дмитро Бортнянський* писав хорову духовну музику, світські твори різних жанрів.

Артем Ведель

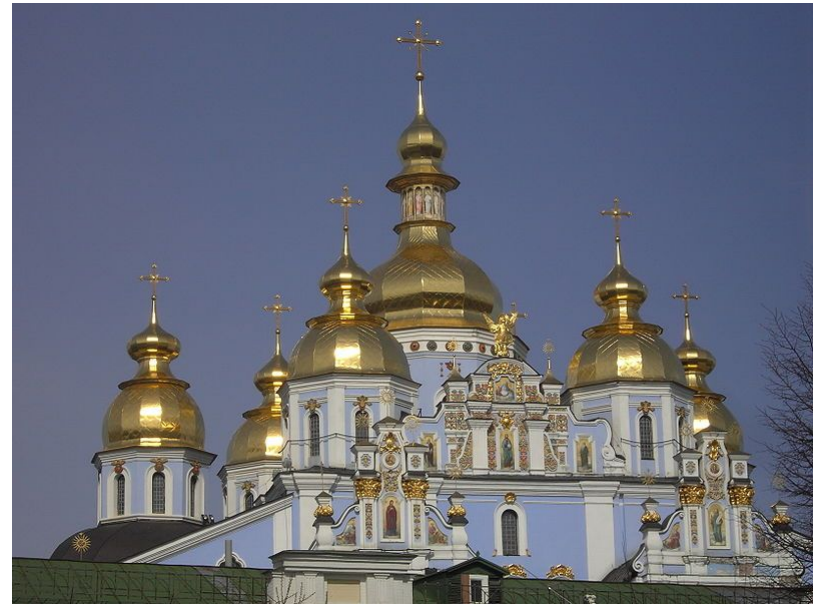
Пам'ятники Музі

Козацьке бароко

- *Українське бароко або козацьке бароко – мистецький стиль, поширений на українських землях Війська Запорізького в XVII - XVIII ст.*
- Виник внаслідок поєднання місцевих архітектурних традицій та європейського бароко.
- Для стилю властива монументальність форм, експресивність, введення алегорій та символів, пишна декоративність орнаменту, парадність та урочистість.
- Злиття принципів бароко з національною народною традицією визначило своєрідність його українського варіанту.

● *Барокових рис*
набули Михайлівський
Золотоверхий собор у
Києві.

● Софійський собор
(баням Софійського
собору надали
характерної барокової
грушоподібної форми,
покрили їх золотом.)

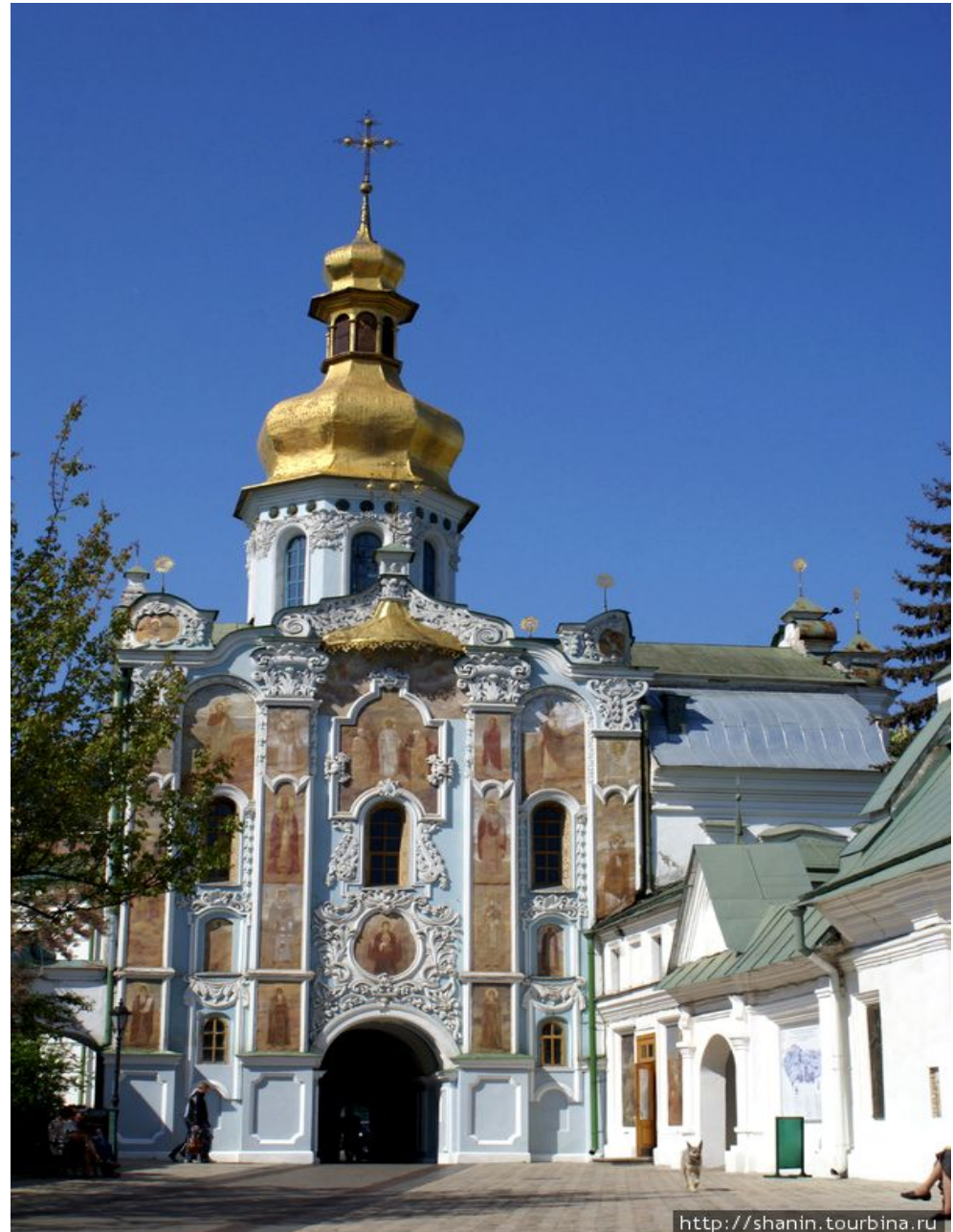

У ХVІІІ ст. було реконструйовано у стилі бароко дзвіницю і Південну вежу храму Св. Софії.

Південна вежа Софії Київської

- *Розкішні ліпні оздоби* були характерною рисою козацького бароко (*Троїцька надбрамна церква Києво-Печерської лаври має рослинний орнамент*)

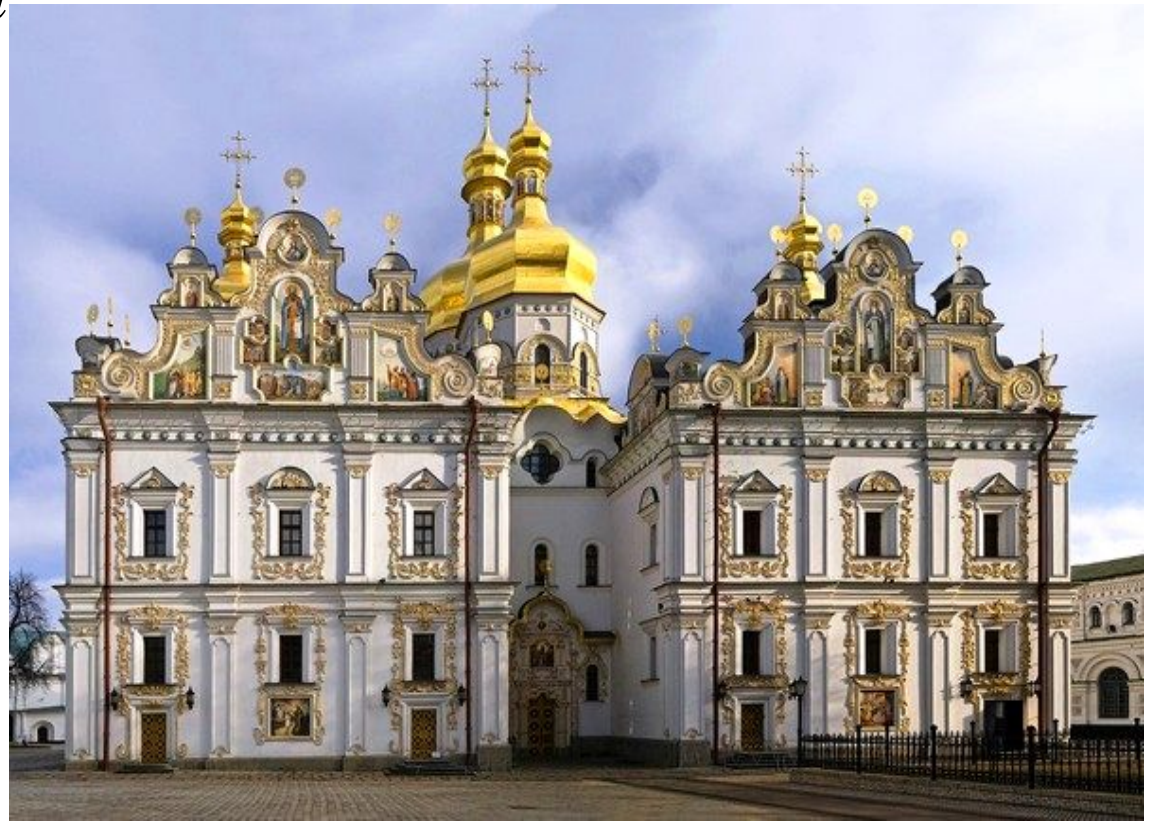

*Троїцька надбрамна церква Києво-
Печерської лаври*

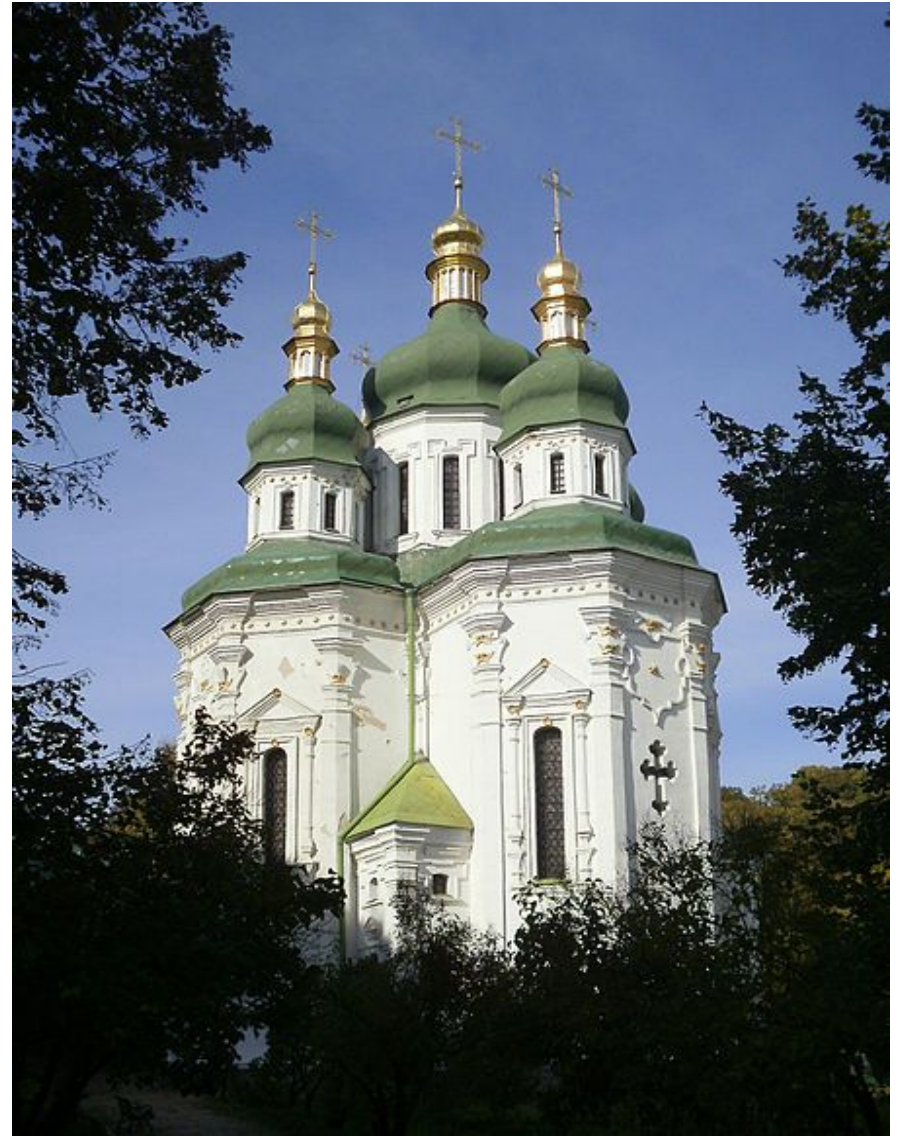
● У стилі бароко збудовано і *Церкву Всіх Святих Києво-Печерської лаври* (тут представлено декор з геометричних елементів)

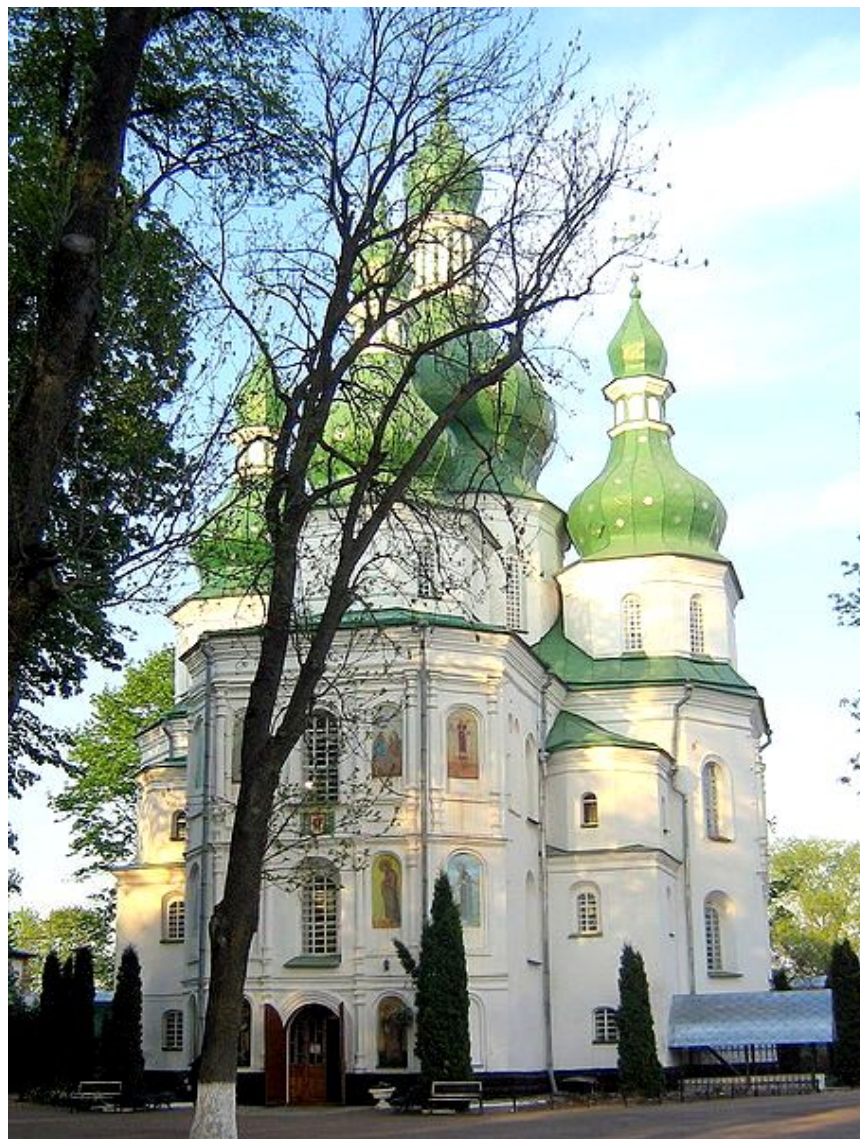
- Перебудовано в стилі *бароко* Успенський собор Києво-Печерської лаври.

- *В стилі бароко збудовано і Георгіївську церкву Видубицького монастиря в Києві (1696 р.).*

● *Риси бароко
властиві і
Троїцькій церкві
Густинського
монастиря в
Чернігові, 1674 р.*

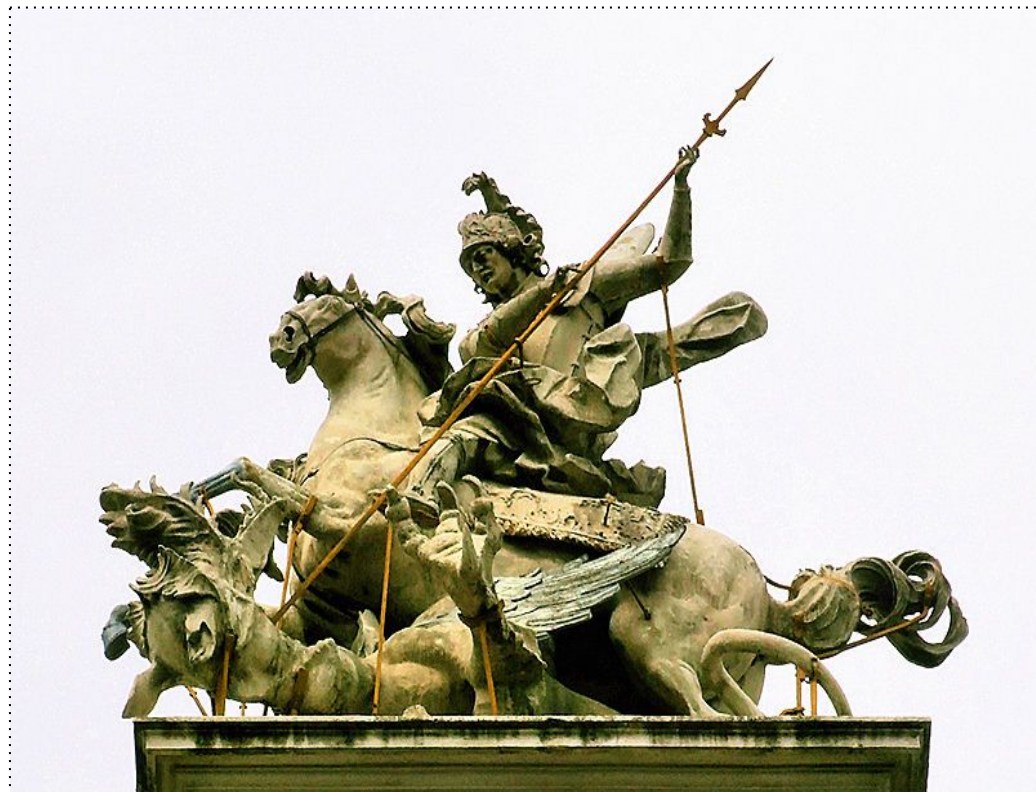
- У архітектурному стилі українського бароко архітектор *Іван Григорович-Барський* спорудив церкву *Кирилівського монастиря* і *Покровську церкву* у Києві (1766 р.).

- В стилі бароко на *західноукраїнських землях у 1744 р.*
Львівський
будівничий-
підприємець
Бернард Меретин
збудував у Львові
Собор Святого Юра.

- Фасад собору прикрашений скульптурною композицією *Святий Юрій Зміборець*, скульптора *Йоганна Пінзеля*.

Класицизм

- У XVIII ст. архітектура *Лівобережжя* зазнала російського впливу.
- З середини XVIII ст. з'являються споруди з елементами *класицизму*.

***Палац Кирила
Розумовського в Батурині***

- Класицизм в архітектурі характеризується світлими барвами, строгими (стриманими) і чіткими архітектурними формами, відмовою від пишного оздоблення.

- *Прикладом стилю класицизму в архітектурі є Палац Кирила Розумовського в Батурині.*

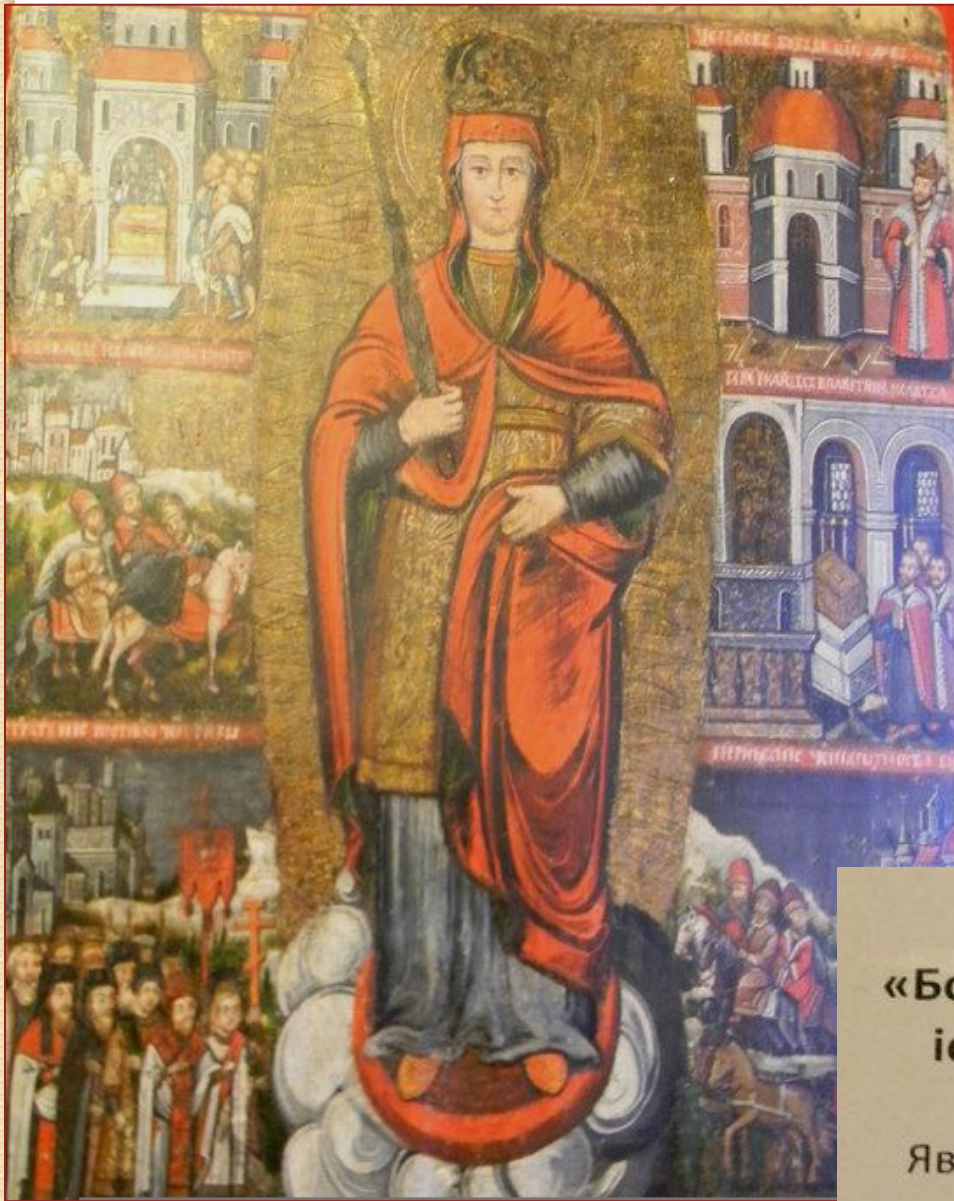

Будинок митрополита XVIII ст.
The Metropolitan's Residence 18th c.
Дом митрополита XVIII в.

*Будинок митрополита
на території Софії
Київської XVIII ст.*

*Ікона з будинку
митрополіта
XVIII ст.*

Ікона
«Богородиця Цариця Небес, з
історією здобуття її ризи»

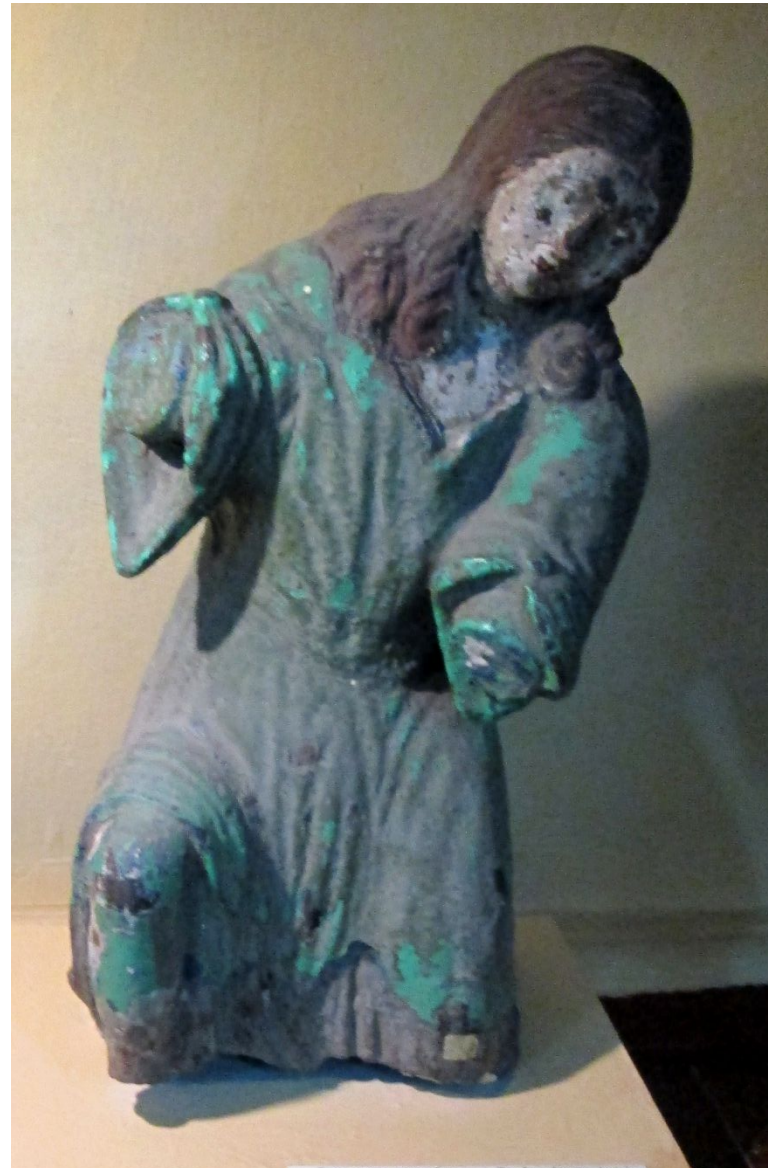
Невідомий іконописець
Яворівський р-н., Львівська обл.

кін. XVII ст.

Дерево, темпера

*Посуд XVIII ст.
(Артемівський
державний
краєзнавчий
музей (далі
АДКМ))*

*Скульптурні зображення (козацька доба)
(АДКМ)*

Живопис

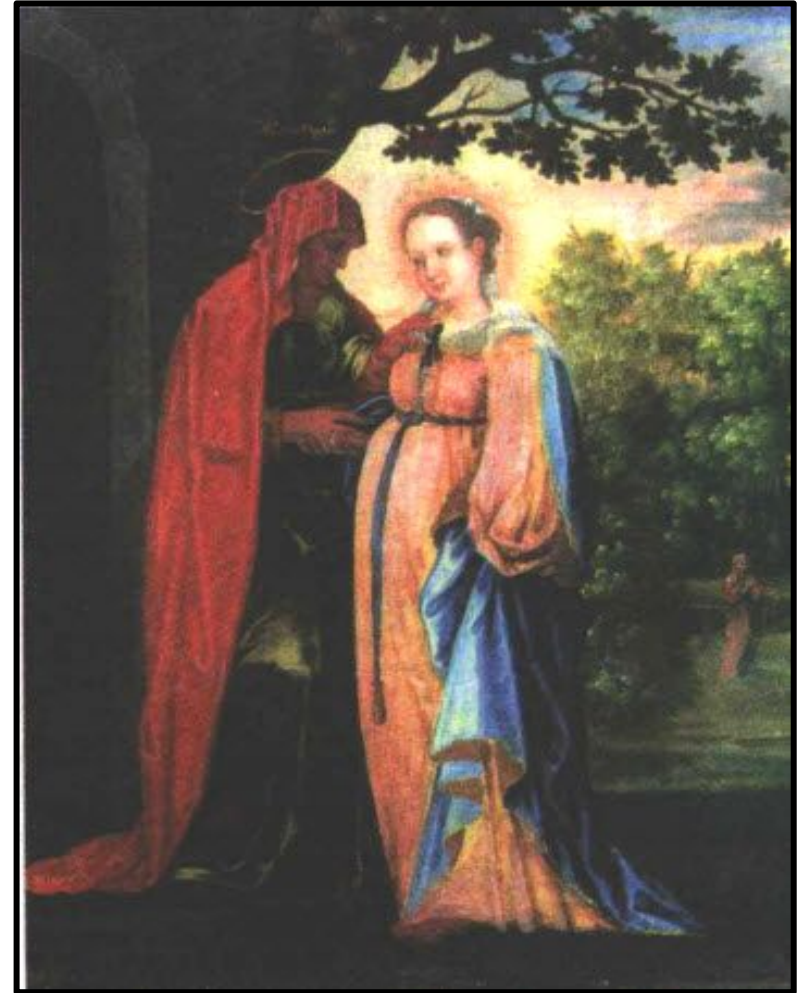
- В живописі переважає релігійне малярство.
- Найвизначніші пам'ятки іконопису «Христос перед Пілатом» художника М. Петраховича.

Іконопис

● В іконописі проявляються народні мотиви, сцени буденного життя, пейзажі (світське малярство).

● Прикладами іконописних традицій XVIII ст. були ікона «Зустріч Марії з Єлизаветою» (30-і рр. XVIII ст.);

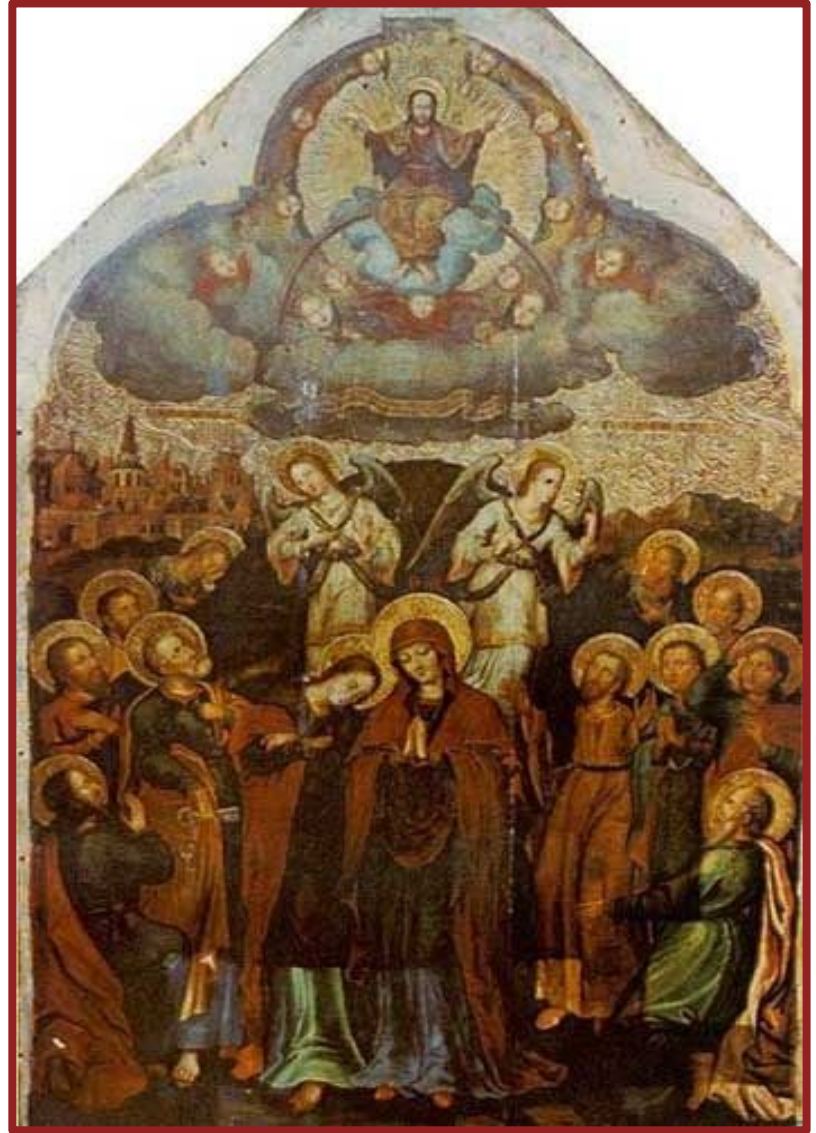

● *ікона «Архангел
Міхаїл»*

Івана Рутковича мала
елементи реалізму;

● *Ікона
«Вознесіння».
Йова Кондзелевича.*

● Збереглися і
безіменні іконописні
шедеври:
*«Ікона Покрову
Богородиці»* із
зображенням
*Богдана
Хмельницького,*
(І половина XVIII
ст.).

Портретний живопис

- Портрети замовляли представники вищих верств суспільства, козацької старшини.

● Прикладом є портрет Криштофа Збараського (І половина XVII ст.), де князя зображено у повний зріст.

● *Портрет Григорія
Гамалії*
(кінець XVII ст.).

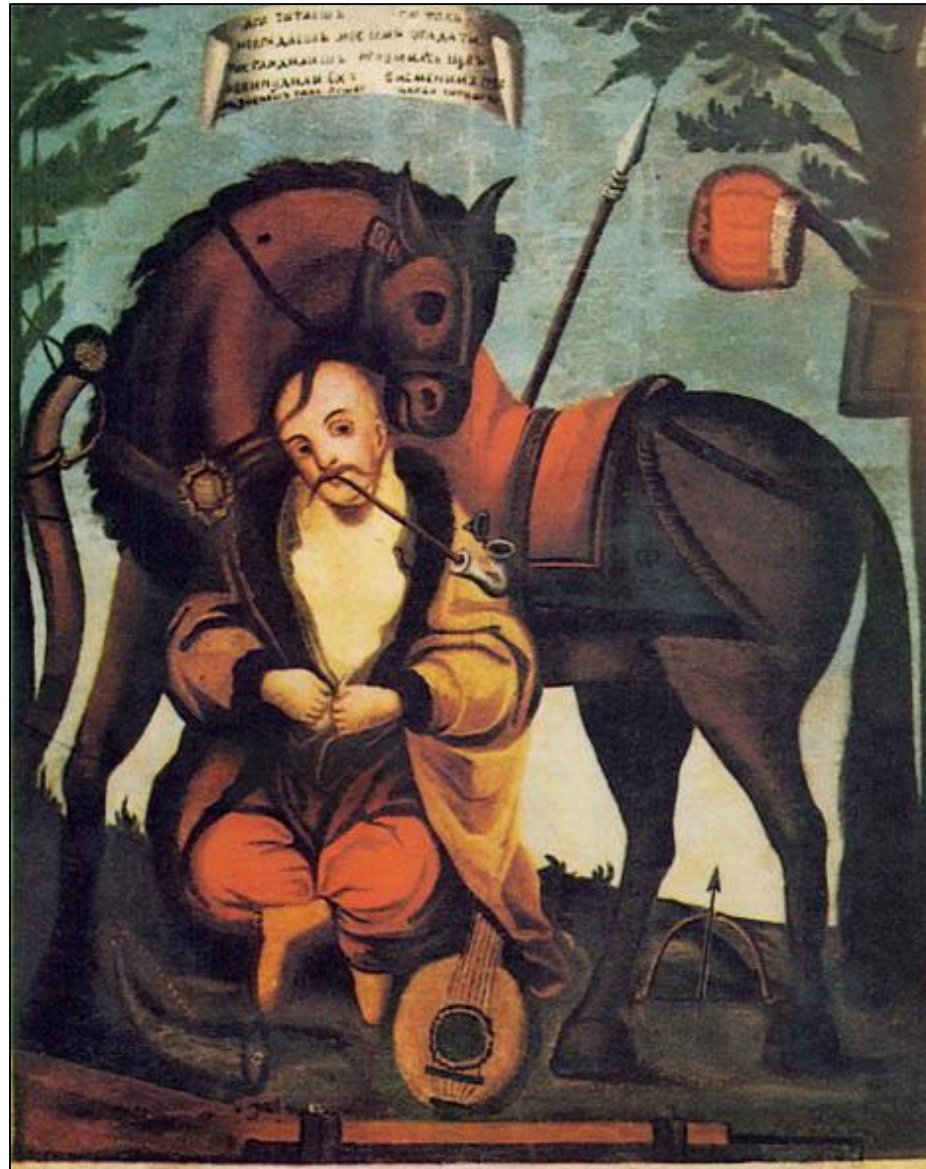

● Портрет
полтавського
бургомістра *Павла
Руденка* художника
*Володимира
Боровиковського*
(1780-і рр.).

- Популярністю в усій Україні користувалося зображення *козака Мамая*, яке є втіленням головних рис українського народу.

Гравюра

- Розвивається *гравюра на металі*. Засновники київської школи гравюри – *Олександр та Леонтій Тарасовичі та їх учень Інокентій (Іван) Ширський*.
- Вперше було створено *портретні гравюри* (гравюра “Петро Конашевич-Сагайдачний”)

*Побутові речі
(козацька
доба) (АДКМ)*

*Посуд (козацька доба)
(АДКМ)*

*Зброя та
печатка
козаків
(АДКМ)*

*Мушкет та
посуд козаків
(АДКМ)*

*Спис та
люлька козаків
(АДКМ)*

Зброя та речі козаків (АДКМ)

Дякую за увагу!

